

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v1.2024.29>**П. П. Латковський**

кандидат юридичних наук, доцент

Національного університету «Одеська юридична академія»

orcid.org/0000-0002-2406-766X**О. Т. Волощук**

кандидат юридичних наук, доцент

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»

orcid.org/0000-0003-0991-5605

ГІБРИДНА ВІЙНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОДАТКОВУ СИСТЕМУ КРАЇНИ

Стаття присвячена одній із найгостріших та актуальних проблем сучасності – гібридній війні та її впливу на податкову систему. Авторами було поставлено мету дослідити поняття та природу гібридної війни як найбільшу загрозу і водночас виклик міжнародному миру та безпеці людства у XXI столітті, дослідити вплив війни на податкову систему країни (на прикладі повномасштабної збройної агресії РФ проти України, коли країна опинилася у складній ситуації, а податкові надходження скоротились і водночас виникла потреба в рази збільшити фінансування оборони).

Для досягнення цієї мети використовувались такі методи, як діалектичний, формально-логічний, комунікативний та феноменологічний. До елементів наукової новизни дослідження слід віднести наступні висновки, результати та пропозиції авторів: по-перше, доведено, що в сучасних умовах, коли акти гібридних агресій все частіше застосовуються сильними державами у міжнародних відносинах як один зі способів вирішення міждержавних протиріч, відсутність універсальної дефініції «гібридна агресія» може призвести до проблем з кваліфікацією цього злочинного діяння і відповідно виникатимуть суттєві проблеми при притягненні винних суб'єктів до відповідальності, відповідно запропоновано під «гібридною агресією» розуміти специфічний сучасний вид війни без офіційного оголошення, в ході якої політичні цілі держави-агресора досягаються за допомогою завчасно розроблених, підготовлених та оперативно реалізованих дій військового, економічного, інформаційного, дипломатичного характеру; по-друге, авторами окреслено найбільш характерні ознаки гібридної агресії: збройний напад відбувається без офіційного оголошення; розмитість меж між війною і миром; приховування участі держави-агресора у розв'язанні війни та його нехтування нормами як нормами міжнародного права у цілому, так і нормами міжнародного гуманітарного права зокрема; невиконання міжнародних домовленостей; застосування «брудних» інформаційних технологій щодо пропаганди та контрпропаганди та протистояння в кіберпросторі; взаємні заходи тиску політичного та економічного характеру; по-третє, доведено, що типовими методами в гібридній війні є: інформаційна війна; економічна війна; сприяння та роздмухування сепаратистських тенденцій та тероризму; сприяння формуванню та підтримка повстанських загонів, по-четверте, ключовим питанням стає робота податкової системи в умовах війни, яку необхідно спрямовувати на боротьбу з кризою та забезпечення фінансової стабільності, а розпочата ще до війни податкова реформа має відповідати очікуванням бізнесу і держави та усім світовим трендам та зобов'язанням, які взяла на себе країна.

Робиться висновок про те, що природа сучасної гібридної агресії доволі складна і набагато витонченіша, ніж гібридні прояви у минулому столітті, оскільки нині відбувається перехід із тривимірного простору (суходіл, море і повітря) у чотиривимірний, який включає ще психіку, свідомість воюючих сторін та тих, хто не включений у військовий конфлікт, але так чи інакше буде відчувати на собі наслідки такої агресії. Податкова система має бути стабільною та прогнозованою, максимально сервісно-орієнтованою, потрібні суттєві зміни підходів в адмініструванні податків.

Ключові слова: гібридна агресія, ознаки гібридної агресії, методи гібридної агресії, війна, інформаційна війна, кібервійна, податки, податкова система, фінансова стабільність.

Latkovskiy P. P., Voloshchuk O. T. HYBRID WAR AND ITS IMPACT ON THE TAX SYSTEM OF THE COUNTRY

The article is devoted to one of the most acute and urgent problems of our time – the hybrid war and its impact on the tax system. The authors set a goal to investigate the concept and nature of hybrid war as the greatest threat and, at the same time, a challenge to international peace and human security in the 21st century, to investigate the impact of war on the country's tax system (using the example of the Russian Federation's full-scale armed aggression against Ukraine, when the country found itself in a difficult situation and tax revenues decreased, and at the same time there was a need to increase defence funding several times).

To achieve this goal, such methods as dialectical, formal-logical, communicative, and phenomenological were used. The elements of scientific novelty of the study include the following conclusions, results, and proposals of the authors: firstly, it has been proven that in modern conditions, when acts of hybrid aggression are increasingly used by strong states in international relations as one of the ways to resolve interstate conflicts, the lack of a universal definition "hybrid aggression" may lead to problems with the qualification of this criminal act and, accordingly, significant problems will arise when bringing guilty parties to justice, accordingly, it is proposed to understand "hybrid aggression" as a specific modern type of war without an official declaration, during which the political goals of the aggressor state are achieved with the help of early developed, prepared and promptly implemented actions of a military, economic, informational, diplomatic nature; secondly, the authors outline the most characteristic signs of hybrid aggression: an

armed attack takes place without an official announcement; blurring the boundaries between war and peace; hiding the participation of the aggressor state in the resolution of the war and its disregard for the norms of both international law in general and norms of international humanitarian law in particular; non-fulfilment of international agreements; the use of "dirty" information technologies for propaganda and counter-propaganda and opposition in cyberspace; mutual measures of political and economic pressure; thirdly, it has been proven that typical methods in hybrid war are: information war; economic war; promotion and fanning of separatist tendencies and terrorism; promoting the formation and support of insurgent units; fourthly, the key issue is the work of the tax system in war conditions, which must be directed to combating the crisis and ensuring financial stability, and the tax reform started even before the war must meet the expectations of business and the state and all global trends and obligations undertaken by the country.

It is concluded that the nature of modern hybrid aggression is quite complex and much more sophisticated than the hybrid manifestations of the last century, because now there is a transition from a three-dimensional space (land, sea, and air) to a four-dimensional one, which also includes the psyche, the consciousness of the warring parties, and those who are not included in the military conflict, but one way or another will feel the consequences of such aggression. The tax system must be stable, predictable, and as service-oriented as possible, and significant changes in approaches to tax administration are needed.

Key words: hybrid aggression, signs of hybrid aggression, methods of hybrid aggression, war, information war, cyberwar, taxes, tax system, financial stability.

Постановка проблеми. Війна, як це не прикро, є реальною складовою навколишнього світу і відповідно частиною людського буття. Незважаючи на прогресивні зрушення, інтенсивний розвиток науки і техніки, зміни у свідомості людей у напрямку ствердження антропоцентричних ідей, в основі чого лежать такі цінності, як гуманізм, справедливість, рівність і толерантність, війна і нині турбує світ. Підтвердженням є збройні конфлікти, які відбувалися, останні десятиріччя. а окремі, як відомо, і досі тривають. Не так давно предметом обговорення були воєнні дії на теренах колишньої Югославії, Чечні, Афганістані, Придністров'ї, Лівії, Сирії, а сьогодні у XXI столітті увесь світ є свідком найжахливішої військової агресії рф проти України. І хоча міжнародна спільнота, об'єднавшись у рамках ООН, зробила значні зрушення в плані протидії актам застосування сили в міжнародних відносинах, закріпивши це положення у якості імперативної норми міжнародного права, це не викоринило війну із практики вирішення міждержавних конфліктів. Завдяки науково-технічному прогресу з'являється новітня зброя, вдосконалюються засоби і методи ведення війни, загалом видозмінюється саме поняття «війна», яке вже передбачає новітні, більш досконалі її форми. Однією із таких новітніх форм війни є гібридна агресія, яка все частіше практикується сильними державами проти слабших як форма глобального протистояння на міжнародній арені. На превеликий жаль, наша держава теж є жертвою гібридної агресії зі сторони рф. Нині в Україні йде повномасштабна війна, яка розпочалась ще у 2014 році саме з використання російськими військовими гібридних методів ведення війни. Аби втримати економіку країни в умовах війни потрібні величезні фінансові ресурси, а для цього необхідно здійснити швидку адаптацію податкового законодавства до нових реалій. Війна ніколи не проходить безслідно для бюджетів держав, втягнутих у збройний конфлікт. Однак ситуацій, з якими можна було б порівнювати Україну, в новітній

історії немає. Тож нові дослідження цього феномену нині є вкрай необхідними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не дивлячись на таке інтенсивне використання цієї новітньої форми війни на міжнародній арені, потрібно відмітити, що саме поняття та природа цього явища доволі слабо досліджені на рівні доктринальних розробок, науковці, зокрема, М. Айшервуд, Є. Магда, Л. Савін, В. Власюк, І. Тодоров, Г. Динис, І. Рущенко тощо передусім аналізують наслідки гібридної війни, зупиняючись доволі поверхнево на питаннях її сутності, природи та характерних рисах, тим більше на способах протидії. Аналогічна ситуація і на нормативному рівні (як міжнародному, так і внутрішньонаціональному) – відсутнє визначення, яке б дало змогу кваліфікувати ті чи інші діяння як акти вчинення гібридної війни. Враховуючи такий стан, вважаємо, що ці питання є актуальними і вимагають доволі прискіпливої уваги зі сторони як науковців, так і юристів-практиків. Тільки ґрунтовний аналіз цього феномену, починаючи від власне самого поняття гібридної агресії і завершуючи окресленням шляхів його протидії, може дозволити створити справді ефективний механізм попередження та припинення актів гібридної агресії. Разом із тим, повномасштабне вторгнення росії в Україну та запровадження режиму воєнного стану відчутно вдарило по фінансовій безпеці України та важливій її складовій – податковій, науковим дослідженням яких займаються науковці, зокрема, Кучерявенко М.П., Латковська Т.А., Касьяненко Л.М., Музика-Стефанчук О.А., Савченко Л.А. тощо. Сьогодні важливого значення набувають дослідження подальшої лібералізації податкової системи, вирішення питання впровадження прозорого контролю за використанням державних коштів та посилення відповідальності за нецільове та неефективне їх використання, вплив війни на податкову систему країни та створення умов для підвищення інвестиційної привабливості України. Важко зрозуміти, що в центрі Європи у XXI сторіччі може відбуватися війна,

спрямована проти мирного населення демократичної миролюбивої країни. Сьогодні Україна повинна тримати фінансову стабільність, дбати про те, щоб держава своєчасно виплачувала свої зобов'язання, а з іншої сторони має працювати над майбутнім.

Мета статті полягає у проведенні дослідження поняття, природи, сутності гібридної агресії та з'ясуванні основних ознак цього явища сучасної дійсності, а також дослідження впливу війни на податкову систему країни.

Вклад основного матеріалу. У найбільш загальному вигляді під «гібридною агресією» (від лат. *hibrida* – помісь) прийнято вважати війну нового типу, що поєднує класичні методи військових операцій з партизанською війною, тероризмом, інформаційною війною (кібервійною), біологічною тощо. Держави-агресори все частіше надають перевагу саме цьому новітньому типу війни, яку можна розгорнути на всіх можливих напрямках – політичному, правовому, економічному, інформаційному, репутаційному тощо. На таку війну мають працювати усі, хто має вплив на населення: актори, співаки, письменники, режисери. При цьому воєнні дії створюють лише фон для більш масштабної війни в людському розумінні. Як відомо, у 2014 році РФ всіляко намагалась завуалювати свою участь на території Донбасу у якості головного організатора та ініціатора воєнних дій, поширюючи через усі практичні можливі інформаційні джерела, як власні, так і зарубіжні, наратив про нібито надання виключно гуманітарної допомоги російськомовному населенню території Донбасу, які зазнали утисків через російську мову. І в принципі 24 лютого, через 8 років, полеміка не змінилась, Путін оголосив про проведення так званої «спецоперації» на території України, а не розв'язання повномасштабної війни. І хоча абсолютно всьому світу зрозуміло, що йде мова про підміну понять, що нині в нас війна, але путінський режим далі вперто продовжує уникати слова війна і заперечувати очевидні факти. Такі ж акти гібридної агресії вдало були апробовані за кілька років до цього на Кавказі та в Придністров'ї.

Саме поняття «гібридна війна» («*hybrid warfare*») вже введені в офіційну термінологію західної військової політики. Так, в підсумковому документі, прийнятому на саміті НАТО у вересні 2014 р. в Південному Уельсі, в п. 13 йдеться про необхідність підготовки Північноатлантичного військового альянсу до того, що «НАТО повинно бути здатним ефективно протистояти конкретним викликам, пов'язаним із загрозами гібридної війни, де широкий спектр прихованих і таємних військових, парамілітарних і цивільних заходів використовується в комплексному плані» [20]. Учасники альянсу розглядають гібридні війни як

широкий набір бойових дій, таємних операцій, здійснюваних партизанськими формуваннями, із залученням цивільних компонентів, а також як боротьбу з пропагандистськими кампаніями, кібератаками і місцевим сепаратизмом. Для здійснення комунікацій та проведення навчань з відпрацювання дій в гібридній війні навіть був створений спеціальний навчальний центр в Латвії – Центр передового досвіду в галузі стратегічних комунікацій (Strategic Communications Centre of Excellence). Однак, як слушно зауважується у юридичній літературі, незважаючи на таке широке використання терміну «гібридна війна», немає чіткого розуміння, що саме являє цей феномен, яка його природа та сутнісні характеристики.

Науковці, які досліджують проблематику гібридних війн, вкладають у зміст цього поняття різні важливі, на їхню думку, риси та елементи. Найчастіше використовується синтетичне, інтегративне визначення, що включає як активні військові дії з використанням спеціального озброєння (метою яких є фізичне знищення ворога та його людської сили), так і комплекс певних дій агресора по відношенню до потерпілої сторони, спрямованих на дискредитацію останнього в очах світового співтовариства, власного народу, розкол політичної еліти та суспільства в цілому [12, с. 66]. Безперечно, можна прогнозувати, що такі дії можуть завдати значно сильнішого удару, ніж військове вторгнення, оскільки їх головна мета – формування певних викривлених стереотипів та установок у масовій людській свідомості через маніпулятивний вплив. Яскравим прикладом, що ілюструє наведену тезу, є нинішня ситуація в Україні. Інформаційна війна, яка розгорнулася росіянами в широкому європейському цифровому просторі, дала свої плоди. Незначна частина європейців через дезінформацію виправдовує і більше того підтримує дії РФ на території України. Наслідки такого медіа дезінформування є серйозними. Слід згадати II світову війну, початок її розв'язання, коли перевдягнуті німецькі офіцери у польську форму, вбивши своїх співвітчизників, спровокували найкривавішу війну в історії. Німеччина під гаслами порятунку цілісності своєї території та захисту своїх громадян розпочала війну. В окремих літературних джерелах вказується, що саме тоді вперше було використано ідеологію гібридної війни. Лідери Третього рейху – А. Гітлер та П. Геббельс (рейхміністр народної освіти та пропаганди Німеччини) – систематично через друковані засоби масової інформації, спецвипуски по радіо чи кінохроніку проводили роботу по пропагуванню священної війни за збереження так званих «німецьких цінностей», вкладаючи у свідомість своїх громадян псевдоцінності і установки, які б виправдали криваву загарбницьку війну.

Аналогічні методики та прийоми нині використовують росіяни через центральні телевізійні канали, друковані засоби масової інформації та кіберпростір. Більше того, було спеціально створено для пропагандистської діяльності канал «Life News», де 24/7 телеведучі, журналісти доносять до глядачів «справжні цінності руського міра». Як наслідок, частина населення держави-агресора підтримують загарбницьку війну та політику свого диктатора, спрямовану на геноцид інших народів та націй. Викривлені цінності, які закарбувалися в свідомості росіян за допомогою пропаганди, по-перше, дозволяють їм виправдовувати ті звірства, які вчиняли російські військові у Бучі, Ірпені, Маріуполі та ряді інших міст України, по-друге, підмінити поняття (замість слова «війна» застосовують слово «спецоперація», замість слова «геноцид» – «денацифікація»), і, по-третє, популяризувати застосування насильства, погроз і сили як єдино правильних методів для реалізації своїх злочинних цілей. Поступово в свідомості росіян з'являється установка про свою зверхність над іншими народами, безкарність і надмогутність, що в свою чергу призводить до формування моделі поведінки, коли немає жодних заборон і перепон. Вседозволеність дає поштовх до розв'язання загарбницьких війн, вчинення актів геноциду, втручання у внутрішні справи інших держав, невиконання міжнародних зобов'язань і відповідно нав'язування своєї політики акторам на міжнародній арені. З іншої сторони, росіяни розгорнули широку дезінформаційну кампанію в зарубіжних засобах масової інформації, викривляючи події, факти, і висвітлюючи воєнні дії на території України як власне операції з порятунку українців від нацистів, які знаходяться при владі в Києві і ущемляють права Українського народу. Безперечно, ці фейки інколи досягають своєї мети і європейці починають їх підтримувати, не замислюючись над тим, що насправді Україна нині виступає щитом для Європи і якщо українці не зупинять цю агресію, ця хвороба пошириться на інші країни, так як це відбулось свого часу під час II світової війни, коли після нападу на Польщу міжнародна спільнота не зробила радикальних кроків по відсічі фашистських окупантів і в результаті була захоплена і спустошена німецькою армією. З огляду на такі приклади, стає зрозумілим, що у таких випадках наноситься нищівний удар по міжнародному правопорядку та безпеці людства. Держава-агресор протиставляє себе усьому світові, нівелює усіма загальнодемократичними цінностями, заставляючи людство підлаштовуватись під себе. Тому гібридні агресії в науковому плані нині потребують проведення ґрунтовних досліджень. Адже саме знання природи та сутності того чи іншого негативного явища дозволяє створювати ефективні механізми, направлені на їх протидію та попередження.

Автором концепції гібридної війни був американський науковець Ф. Хоффман, який звернув увагу на те, що сучасні конфлікти можуть бути охарактеризовані як мультимодальні, тобто такі, що ведуться за допомогою різних способів, та багатоваріантні, тобто такі, що випадають із звичайних меж простої конструкції ведення війни [17, р. 16-18]. Гібридні загрози за Хоффманом передбачають різноманітні режими ведення війни (стандартне озброєння, нерегулярні тактики, терористичні акції, кримінальний хаос) для досягнення політичних цілей, які можуть втілюватись не тільки державами, а й недержавними акторами із застосуванням одночасно простих і складних технологій [13, р. 20-22].

Саме поняття «гібридна війна» в науковий обіг було введено американським вченим М. Маклюеном, який вважав засоби комунікації новим ресурсом держави та в своїх наукових доробках часто акцентував увагу на тому, що сучасні війни відбуваються в інформаційній площині [6], а тому забезпечення безпеки інформаційного простору нині є вельми актуальним завданням і доволі складним для будь-якої держави.

Незважаючи на інтенсивне втілення цієї концепції у практиці міжнародних відносин і використання терміну, сама дефініція «гібридної війни» у міжнародно-правових документах відсутня. Те саме спостерігається і в рамках внутрішньодержавного права багатьох держав. До прикладу, в Україні, яка втягнута у такий вид війни, у Стратегії воєнної безпеки України [11] не має положень, які б розкривали сутність цього поняття. Тому для з'ясування цього поняття потрібно звернутися до аналізу правової доктрини.

У політологічному енциклопедичному словнику можна віднайти наступну дефініцію: «Гібридна війна – війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [2]. З такої узагальненої дефініції доволі складно зрозуміти природу, сутність та ключові ознаки цього феномену сучасної дійсності. Більше того, при зверненні до багатьох відомих енциклопедичних видань можна виявити, що поняття «гібридна війна» чи «гібридна агресія» взагалі не включено до їхнього змісту і це при тому, що це явище усе більше турбує людство. За прогнозами експертів саме цей тип воєнного конфлікту найчастіше буде застосовуватися у XXI столітті [9, с. 75].

Проведене вірменським науковцем Р.В. Арзуманяном дослідження дозволило йому об'єднати схожі дефініції гібридної війни у 6 підходів щодо розуміння її сутності [1, с. 22]. Гібридна війна:

1) це такий вид збройного конфлікту, де військова стратегія акумулює в собі елементи звичайної, малої та кібервійн;

2) це складна та гнучка динаміка бойового простору, яка передбачає швидку реакцію та адаптацію учасників протистояння;

3) це війна, в процесі якої атака здійснюється з використанням різних видів зброї (ядерної, біологічної, хімічної), а також саморобних знарядь для терористичних атак та інформаційного тиску;

4) це основний метод у асиметричній війні, яка ведеться на трьох умовних фронтах – серед населення конфліктної зони, тилового населення та міжнародної спільноти;

5) це сучасний вид партизанської війни, яка поєднує сучасні технології та методи мобілізації;

6) це будь-які дії ворога, який швидко та гнучко використовує найрізноманітніші комбінації дозволеної зброї, партизанську війну, тероризм, злочини на полі бою і всі інші можливі засоби для досягнення політичних цілей.

Сам автор концепції гібридної війни (агресії) Ф. Хоффман визначає цю новітню форму агресії, як повний арсенал всіх видів бойових дій, враховуючи конвенціональні можливості, іррегулярну тактику і формування, терористичні акти, що містять насилля та кримінальні безлади [15]. На думку Ф. Хоффмана, можна виокремити 5 елементів гібридної війни: модальність проти структури, одночасність, злиття, комплексність і злочинність [14].

Разом із цим в літературі існує безліч інших визначень гібридної війни. Зокрема, на думку В.В. Власюка і Я.В. Кармана, гібридна війна – це специфічний сучасний вид війни, для якого властивим є використання різноманітних засобів нападу та оборони держав, що виходять за рамки конвенційно-визначених варіантів та видів ведення війни [3, с. 226-234]. Д. Кілкуллен, автор книги «Випадковий партизан» («The Accidental Guerrilla») стверджує, що термін гібридна війна – це найкраще визначення сучасних конфліктів, але автор підкреслює, що вона включає в себе комбінацію партизанської та громадянської воєн, а також заколоту і тероризму [16]. На думку А. Нікітіна, генерал-майора у відставці, військового експерта, під гібридною війною слід розуміти війну з використанням всіх наявних засобів за винятком прямого застосування збройної сили. На його переконання, пропаганда і дипломатія, економіка і фінанси – все пускається в хід для нанесення максимальної шкоди супротивникові, аж до провокування соціальних заворушень на його території і збройних конфліктів на кордонах [18].

Досить часто гібридну війну тлумачать не як щось нове, оскільки більшість її складових траплялися й раніше. «Новим стало об'єднання цих

складових у єдине ціле, а також додаткова особлива роль інформаційного компоненту, який на різних рівнях забезпечує функціонування і створює умови для того, щоб справедливість війни визнала власне населення, без чого не буває сучасних воєн» [10].

Досліджуючи основні методи ведення гібридної війни, можна дійти до висновку, що гібридна війна, по-перше, це така новітня форма агресії, яка поєднує використання методів класичної війни (проведення збройних військових операцій), інформаційної або інформаційно-психологічної, партизанської війни, «кібервійни», елементів тероризму та підричних дій, економічного та дипломатичного впливу; по-друге, ця війна небезпечна тим, що фактично стираються кордони війни, сценарії її початку та закінчення, часто буває важко визначити суперника, зміна стану з військового до мирного часто нічого не вирішує конфлікт, в подальшому ситуація може загострюватись [12, с. 68]. Відтак, гібридну агресію слід розуміти як новітній вид війни, яка характеризується сукупністю заздалегідь підготовлених і оперативно реалізованих дій військового, дипломатичного, економічного, інформаційного характеру, спрямованих на досягнення стратегічних цілей [5]. З цього визначення можна чітко виділити основні складові гібридної війни: загрози різного характеру (традиційні, нетрадиційні); тероризм та підричні дії.

Загалом у юридичній літературі серед найбільш характерних ознак так званої гібридної війни наводяться наступні (і в принципі практично усі вони мають місце нині в Україні): збройний напад відбувається без офіційного оголошення (так власне відбулось і 2014 р., і нині – в 2022 р. в Україні); приховування участі держави-агресора у розв'язанні війни та його нехтування нормами як нормами міжнародного права у цілому, так і нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема, у 2014 р. рф не визнавала своєї участі у розв'язанні військового конфлікту на Донбасі, оперуючи тим, що нібито російськомовне населення цієї території, яке зазнавало утисків через використання російської мови самостійно прийняло рішення про відокремлення від території України і створення власної державності, а щодо анексії Криму росіяни поширювали інформацію про добровільне приєднання кримчан до рф з власної волі, висловленої після референдуму – хоча насправді всі пам'ятають, як це відбувалось у присутності озброєних «зелених чоловічків». Щодо 24 лютого 2022 року, то рф дозволила собі оголосити про проведення так званої «спецоперації», яка нібито направлена на денацифікацію – звільнення Українського народу від націоналістів, які знаходяться при владі і це нічого спільного із війною не має, однак по факту маємо повномасш-

табну війну з великою кількістю жертв і втрат, яка може мати продовження на територіях інших європейських держав; використання нерегулярних збройних формувань – так званих ополченців, повстанців, терористів, найманців, бойовиків, партизан, «зелених чоловічків» (все це мало місце на території Криму і Донбасу у 2014 р., нині використовуються найманці і бойовики з Чечні (так звані «кадірівці»); невиконання міжнародних домовленостей (яскравою демонстрацією цього є нехтування багатьма міжнародними договорами, а особливо Будапештським меморандумом [7] зі сторони РФ, в якому чітко прописано, що РФ бере зобов'язання, по-перше, поважати незалежність, суверенітет, існуючі кордони України, по-друге, утримуватися від застосування сили щодо України, по-третє, не застосовувати економічний тиск, по-четверте, в разі, якщо Україна стане жертвою агресії, домагатися від РБ ООН негайних дій щодо надання допомоги Україні. Абсолютно усі ці зобов'язання РФ не виконує, навпаки, порушує, а головне – виступає сама як країна-агресор, проводячи загарбницьку та геноцидну політику щодо нашої держави та народу); застосування «брудних» інформаційних технологій щодо пропаганди та контрпропаганди та протистояння в кіберпросторі [4] (така пропагандистська робота спецагентів спецслужб та представників російських медіа через різні ЗМІ, Інтернет-ресурси та соцмережі тривала задовго до 2014 р. і продовжується нині в умовах повномасштабної війни в Україні, як на теренах України, так і за їх межами у різних регіонах світу); взаємні заходи тиску політичного та економічного характеру (зокрема, нині відчутний тиск на Європу зі сторони РФ передусім в енергетичній сфері, а також постійні погрози підризу АЕС, що безперечно тримає світ у постійній напрузі та страху).

Також часто в літературних джерелах наголошується і на особливих ознаках гібридних війн: розмитість меж між війною і миром, коли неможна виділити якийсь поріг війни; невизначеність, коли складно взагалі ідентифікувати цю війну [8].

З наведеного випливає, що типовими методами, за допомогою яких держава-агресор, що знаходиться осторонь від воєнних дій, виконує поставлені цілі, є: інформаційна війна; економічна війна; сприяння та роздмухування сепаратистських тенденцій та тероризму; сприяння формуванню та підтримка повстанських загонів. Особливо небезпечною є інформаційна війна, яка і вважається однією з основних сутнісних ознак сучасних гібридних агресій.

Термін «інформаційна війна» використовував одним з перших Томас П. Рона в аналітичному звіті для компанії Боїнг «Weapon Systems and Information War» в 1976 р. [19]. Власне, з того моменту починається формуватися розуміння

того, що інформація може бути зброєю. А з урахуванням того, що розвиток економік країн Європи і США засновано на прориві в інформаційно-телекомунікаційних технологіях, то цей сектор стає особливо вразливим як у воєнний, так і в мирний час. Тут необхідна деталізація напрямків впливу інформаційної зброї. Її застосування відбувається за двома напрямками щодо об'єктів впливу: вплив на інформаційні засоби і системи противника (кібервійна) і вплив на свідомість людей. Якщо метою першого напряму є нанесення шкоди життєзабезпечуючих систем держави-супротивника (в галузях енергетики, оборони, управління і ін.), то другий – направлено на досягнення масової психологічної обробки людей з метою дестабілізації політичної ситуації в країні.

Яскравим прикладом використання інформаційного продукту як зброї під час вчинення актів військової агресії є діяльність РФ. Викривлення реальності, підміна цінностей і тотальні фейки, які несуть у маси пропагандисти, чи не головні методи такої гібридної агресії. Пропагандистські операції РФ характеризуються дестабілізацією інформаційно-комунікативного простору, застосуванням великої кількості джерел інформування з метою дискредитації та фейкового спростування правдивих повідомлень. До прикладу, свого часу на території Донбасу активно просувалась інформація: Донбас – історична частина РФ з російськомовним населенням, традиціями і цінностями «руського міра». Завдяки таким диверсійним акціям відбувається спотворення свідомості громадян, яких надалі вже використовують як безвольний ресурс. Російські ЗМІ самі створюють фейкові картинки, знімають постановочні інтерв'ю, поширюють неправдиві новини. Така пропагандистська діяльність несе особливу загрозу з огляду на її стратегічний, цілеспрямований характер та повномасштабну підтримку на рівні державної політики.

Останнім часом все більша кількість аналітиків починають прогнозувати, що війна майбутнього повністю переміститься в інформаційну площину, а тому інформаційна війна вийде на перший план і замінить інші форми ведення війни. Не впадаючи в такі крайнощі, все ж частково маємо підтримати таку точку зору. Зброя, як і раніше стріляє, приносячи руйнування і людські втрати, але такі війни локалізувалися в окремих регіонах планети. Величезною ж перевагою інформаційної війни є те, що без єдиного пострілу можна опанувати ресурсами держави, якщо перепрограмувати поведінку супротивника, переконавши, наприклад, суспільство в єдино вірних західних цінностях (анексія Криму саме так і відбулась). Розроблено технологію такого перепрограмування, першими об'єктами якої є владна еліта і молодь.

Проведений аналіз доктринальних джерел щодо розуміння гібридної війни дозволяє прийти до висновку, що під гібридною агресією слід розуміти специфічний сучасний вид війни без офіційного оголошення, в ході якої політичні цілі держави-агресора досягаються за допомогою завчасно розроблених, підготовлених та оперативно реалізованих дій військового, економічного, інформаційного, дипломатичного характеру. При цьому важливо розуміти, що в умовах ведення гібридних воєн може застосовуватися широкий спектр різноманітних засобів та методів, зокрема: політична дестабілізація, підрив економічної безпеки країни-жертви, проведення інформаційно-ідеологічних операцій із застосуванням регіональних та міжнародних ЗМІ, створення осередків соціальної напруги на національно-етнічному підґрунті, розпалювання міжнародної ворожнечі, створення та фінансування сепаратистських утворень та терористичних груп, направлення на територію зацікавленості диверсійно-розвідувальних груп, підкуп та шантаж високопосадовців, створення агентурної мережі на ключових державних посадах, заснування контрольованих політичних рухів та партій. Не менш важливою кваліфікуючою ознакою гібридної війни є те, що дійсна держава-агресор не визнає себе у такій якості і всілякими засобами намагається приховати або завуалювати свою участь у підготовці та вчиненні актів агресії і веде з цією метою активну пропагандистську роботу у інформаційному просторі, яка повністю дезінформує, як власних громадян, так і іноземців. Як видається, це несе в собі надзвичайно серйозну загрозу миру та безпеці світу, оскільки може призводити до унеможливлення навіть постановки питання про притягнення до відповідальності такої держави за вчинення агресії у рамках міжнародного права, а відтак – до уникнення відповідальності. Тому власне сильні держави нині надають перевагу саме цьому виду агресії.

Важливим постає питання впливу війни і на податкову систему країни. Сьогодні, коли РФ розпочала повномасштабну війну в Україні, країна переживає складні часи. Ключовим завданням для Міністерства фінансів України, Національного банку України і Кабінету Міністрів України було забезпечення фінансової стабільності країни. Однак з початком повномасштабної війни Україна опинилася у складній ситуації, коли податкові надходження суттєво скоротилися, в той час коли виникла потреба у збільшенні фінансування оборони. Вже на початку війни були прийняті перші, проте не останні зміни до податкового законодавства.

Податкова реформа, яка готувалася до початку війни в Україні, проводилася на різних платформах. Але було ключове питання – встановити фінансову стабільність для того, щоб держава могла повністю і своєчасно виконувати свої зобов'язання.

Загальновідомо, що ведення війни є справою недешевою. Держава, в умовах необхідності забезпечити оборону та ведення війни, стикається з непомірними витратами, а це, у свою чергу, вимагає мобілізації усіх можливих ресурсів.

Головним інструментом мобілізації фінансових ресурсів виступають податки. Звісно, це не єдиний інструмент, є ще позики, зовнішня безповоротна допомога, сеньйораж (інфляційний податок), експропріація активів, скорочення неперіоритетних видатків. Однак ці опції є обмеженими і не можуть покрити всі необхідні витрати на війну, саме тому війни дуже часто давали поштовх для змін умов оподаткування або введення нових податків. Як правило, уряди країн, що перебували у стані активної війни, зазвичай підвищували податки, а не знижували їх.

Цьому є багато історичних прикладів. Наприклад, якщо подивитись на історію податку на доходи (income tax) у США, то вперше такий податок було запроваджено, аби профінансувати Громадянську війну. Щоб покрити витрати на Першу світову війну, максимальна ставка податку була підвищена з 7 до 77%. Під час Другої світової війни базу податку було розширено, а прогресивність оподаткування зросла ще більше. 1942 р. гранична ставка зросла до 94% (до речі, у Великій Британії під час війни вона сягала 99,25%), тоді як скасування пільг та виключень значно збільшило коло платників податку з доходів. Якщо до Другої світової війни податкову декларацію подавало 4 млн американців, то у 1945 році – вже 43 млн. Ефективна ставка податку за цей час зростала з 1,5% до 15%. Податок на доходи, модифікований у 1942 році, отримав назву Податку задля перемоги (Victory tax), бо з його допомогою федеральний уряд отримав змогу покривати до половини свої видатки [21].

По-друге, національно-визвольні війни, як правило, призводять до піднесення патріотизму та згуртованості в суспільстві, що також відкривають більше можливостей для зміцнення культури сплати податків та проведення податкової реформи.

Враховуючи те, що воєнний стан вимагав швидкої адаптації податкового законодавства до нових реалій, органи державної влади повинні були докладати значних зусиль щодо: 1) фінансування оборони, як основного напрямку під час війни; 2) соціального захисту населення; 3) підтримки бізнесу під час війни.

Зрозуміло, що одним із інструментів наповнення бюджету для потреб оборони є збільшення податків. Однак підвищення податків для деяких напрямків діяльності могло стати просто крахом, тож, потрібний був відхід від методу збільшення податків до методів міжнародного фінансування, тим більш, враховуючи те, що уряду потрібно

було створити такий прецедент податкової політики під час війни, якому нема аналогів в історії. Загалом, уже зараз можна запроваджувати стимулювання бізнесу іншими методами – наприклад, допомагаючи українським підприємствам виходити на зовнішні ринки.

Висновки. Отже, можна з впевненістю стверджувати, що природа сучасної гібридної війни (агресії) у XXI столітті доволі складна і набагато витонченіша, ніж гібридні прояви у минулому столітті, оскільки нині відбувається перехід із тривимірного простору (суходіл, море і повітря) у чотиривимірний, який включає ще психіку, свідомість воюючих сторін та тих, хто не включений у військовий конфлікт, але так чи інакше буде відчувати на собі наслідки такої агресії. Базові знання класичних воєн потрібні, але сьогодні лише за допомогою них дати гідну відсіч неможливо, особливо на інформаційному фронті. Так чи інакше світова карта сьогодення переповнена гібридними протистояннями, мова і про невеликі конфлікти, і про масштабні війни, з'являється потреба розробляти асиметричну, гібридну відповідь. І ця робота є надзвичайно кропіткою і складною. Непростою є робота і у сфері оподаткування. Необхідно налагоджувати сервіс у податковій системі, яка має бути максимально сервісно-орієнтованою, з метою забезпечення реалізації прав та інтересів платників податків, які прямо чи опосередковано постраждали від агресії російської федерації та створити умови для підвищення інвестиційної привабливості України.

Література:

1. Арзуманян Р.В. Определение войны в 21 веке. Обзор XXI Ежегодной стратегической конференции Института стратегических исследований Военной академии сухопутных войск, 6-8.04.2010. Ереван, 2011. С. 22-39.
2. Війна «гібридна». Політологічний енциклопедичний словник. За ред. М.П. Требіна. Харків: Право, 2015. 816 с.
3. Власюк В.В., Карман Я.В. Деякі основи поняття «гібридна війна» в міжнародному праві. *Право і громадянське суспільство*. № 1. С. 226-234. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Vlasiuk_Karman_2015-1.pdf
4. Лисенко В.В. Проблеми інформаційної незалежності держави. URL: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php?m=1&n=59&c=1318>
5. Магда Э.М. Гибридная война: сущность и структура явления. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2489/2220
6. Маклюэн Г.М. Понимание Медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. В. Николаева; Закл. ст. М. Вавилова. 2003. URL: <https://studfile.net/preview/7070354/>
7. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text

8. Оверчук О. Гібридна війна проти України: як розуміти та що робити? 23 лютого 2022 року. URL: <https://mind.ua/openmind/20236395-gibridna-vijna-proti-ukrayini-yak-rozumiti-ta-shcho-robiti>

9. Попович К.В. Гібридна війна як сучасний спосіб ведення війни: історичний та сучасний виміри. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Історія». Вип. 2 (35). 2016. С. 75-79.

10. Почепцов Г.Г. 3 історії поняття гібридної війни в США і Росії. *Media Sapiens*. URL: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/z_istorii_ponyattya_gibridnoi_vijni_v_ssha_i_rosii/

11. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

12. Феськов І.В. Основні методи ведення гібридної війни в сучасному інформаційному суспільстві. Актуальні проблеми політики. 2016. Вип. 58. С. 66-76.

13. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War. Arlington: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. P. 20-22.

14. Hoffman F.G. Future Threats and Strategic Thinking. *Infinity Journal*. № 4. 2011. URL: https://www.infinityjournal.com/article/34/Future_Threats_and_Strategic_Thinking/

15. Hoffman F.G. Hybrid vs. compound war. *Armed Forces Journal*. Oct. 2009. URL: <http://armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>

16. Kilcullen D. The Accidental Guerrilla. Hardcover, First Edition (U.S.), Published March 16th 2009 by Oxford University Press, Inc. 384 p.

17. Major Shane R. Reeves and Major Robert E. Barnsby. The New Griffin of War. Hybrid International Armed Conflicts. *Academic journal article «Harvard International Review»*, Cambridge, 2013. Volume 34, Issue 3. P. 16-18. URL: <https://www.proquest.com/openview/363b5a1667c50757519c1917eed87345/1?pq-origsite=gscholar&cbl=32013>

18. Nikitin A. Hybrid warfare. October 16. URL: <https://zavtra.ru/blogs/gibridnaya-ataka-na-ameriku>

19. Thomas P. Rona. Weapon Systems and Information War, Boeing Aerospace Company Seattle, Washington, 1976. July. URL: https://www.esd.whs.mil/Portals/54/Documents/FOID/Reading%20Room/Science_and_Technology/09-F-0070-Weapon-Systems-and-Information-War.pdf

20. Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. 05 Sep. (2014). Press Release 120. Issued on 05 Sep. P. 13. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

21. Зменшення податків Перемозі не завдає? <https://www.unn.com.ua/uk/news/1991179-zmenschennya-podatkov-peremozi-ne-zavadit-yakoyu-maye-buti-podatkova-sistema-ukrayini-pid-chas-vijni>

22. Латковська Т.А. Дотримання принципу стабільності у податкових правовідносинах: судова практика. *Juris Europensis Scientia*. 2023. № 1. С. 84-88.

23. Законодавче забезпечення формування та реалізації державної політики України в умовах воєнного стану: колективна монографія : у 4 т. / заг. ред. : Стефанчук Р. О., Мищак І. М., Савченко Л. А.; Інститут законодавства Верховної Ради України. К. : Вид-во «Людмила», 2022.